

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธศาสนาเถรวาท		
ชื่อผู้เขียน	พระมหาเริงสรวง คายไรสง		
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชาปรัชญา		
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร.พิสิฎฐ์	โครตสุ โพธิ์	ประธานกรรมการ
	อาจารย์ ดร.ประมวล	เพ็งจันทร์	กรรมการ
	อาจารย์ ดร.วิโรจน์	อินทนนท์	กรรมการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยกำหนดขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษวิเคราะห์ในด้านความหมาย ธรรมชาติ ประเภท และหน้าที่ ของวิญญาณ

ผลจากการศึกษาคมกรอบดังกล่าวพบว่า วิญญาณ มีความหมายหลากหลายทั้งโดยชื่อเรียกและหน้าที่ที่สัมพันธ์กับชื่อ โดยชื่อเรียกอย่างอื่น เช่น จิต มโน มนัส หทัย เป็นต้น ซึ่งบางชื่ออาจจะไม่สามารถใช้แทนวิญญาณได้ทั้งหมดโดยตรง แต่ก็สามารถใช้แทนได้ในบางบริบท ด้านความหมายตามศัพท์ แปลว่า ความรู้แจ้ง หมายถึง การรู้แจ้งในอารมณ์ที่รับรู้ผ่านทางอายตนะภายใน 6 ส่วนความหมายโดยอรรถะ หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่ให้เกิดมีชีวิต และสืบต่อการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายที่เรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณ ตราบใดที่ยังมีกิเลส ตัณหา อุปาทาน ยังอยู่

ด้านธรรมชาติของวิญญาณพบว่า วิญญาณมีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นสิ่งไปได้ไกล เทียวไปแต่ผู้เดียว ไม่มีรูปร่าง เป็นนามธรรม กวัดแกว่ง รักษาได้ยาก ห้ามได้ยาก ข่มได้ยาก เพราะเป็นธรรมชาติรักษาได้ยาก ข่มได้ยาก ดังกล่าว จึงมักตกไปสู่อารมณ์ที่น่ารักใคร่พอใจ

ด้านประเภทของวิญญานพบว่า มีการแบ่งวิญญานออกไว้หลายประเภท เช่น แบ่งตามระดับภูมิของจิต 4 ภูมิ มีกามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ แบ่งตามระดับที่อยู่ของสัตว์ที่เรียกว่าวิญญานฐิติ 4 และ 7 และแบ่งตามประเภทของสิ่งมีชีวิตที่แบ่งออกเป็นวิญญานของสัตว์ มนุษย์ เทวดา เป็นต้น

ด้านหน้าที่ของวิญญานพบว่า หน้าที่หรือกิจของวิญญานตามนัยพระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ 14 อย่าง เช่น หน้าที่ในการสืบต่อภพใหม่ (ปฏิสนธิ) หน้าที่เป็นองค์ของภพ (ภวังค์) หน้าที่ดำรงถึงอารมณ์ใหม่ (อาวัชชนะ) หน้าที่ในการเห็นรูป (ทัสสนะ) เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่าในพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎกการกล่าวถึงวิญญานมิได้เน้นหนักเฉพาะในแง่ความหมายตามศัพท์ คือ สิ่งที่อยู่แจ้งอารมณ์เท่านั้น แต่ยังหมายถึงวิญญานที่ถือกำเนิดในภพใหม่ ชาติใหม่ และวิญญานที่อยู่ในสัตว์ทุกชนิดอีกด้วย ส่วนในพระอภิธรรมปิฎก จะพบคำว่า จิต มาใช้แทนคำว่า วิญญาน ในการทำหน้าที่ด้านต่างๆ เช่น ปฏิสนธิวิญญาน ก็หมายถึงวิปากจิต หรือวิถีวิญญาน หมายถึง จิตที่ทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ทั้งทางปัญจทวารและมโนทวาร มีขวนจิต อาวัชชนจิต กุศลจิต อกุศลจิต เป็นต้น ถึงแม้คำว่า จิต หรือ มโน จะไม่สามารถทดแทนคำว่าวิญญานได้ทุกคำ แต่เฉพาะในพระอภิธรรมปิฎกนี้มักจะใช้แทนกันและกันได้

ดังนั้น วิญญานในพระพุทธศาสนาตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยในปริมัตถ์ หมายถึง จิตของสัตว์ที่ทำหน้าที่ต่างๆ ในชีวิต ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่สิ่งเที่ยงแท้แน่นอนและเป็นอมตะ แต่โดยสมมติ อาจทำให้เกิดการเข้าใจไขว้เขวไปได้ว่า วิญญาน ทำหน้าที่เสมือนตัวสืบต่อภพชาติ เป็นอมตะ คล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องวิญญานที่เป็นตัวตนถาวร ของปรัชญาตะวันตก ฝ่ายจิตนิยม และปรัชญาอินเดียสายพระเวท

Thesis Title	The Concept of VINNANA in Theravada Buddhism		
Author	Phramaha Roengsuang Datthaisong		
M.A.	Philosophy		
Examining Committee	Lect. Dr. Phisit	Kotsupho	Chairman
	Lect. Dr. Pramuan	Pengchan	Member
	Lect. Dr. Viroj	Inthanon	Member

ABSTRACT

The aim of the thesis is to study the concept of VINNANA in Theravada Buddhism. The scope is to analyze the meaning, nature, kinds, and function as found in the Tipitaka.

From the study it was found that VINNANA in Tipitaka has a wide variety of meanings depending on the words used and the function specified. Some names referring to the VINNANA are Citta, Mano, Manas, Thai, etc. Not all of these terms can be substituted for VINNANA, but can in some contexts replace the term. Literally, VINNANA means consciousness of states induced by the 6 senses. In a wider sense, it means that which creates life and upholds the circle of birth and decay of all living creatures (rebirth-consciousness), as long as there is defilement, desire, and attachment.

Concerning the nature of VINNANA, it was found that VINNANA has a unique characteristics such as: transcending space as an individual, body-less, abstract, mobile, difficult to situate, hard to inhibit, difficult to control because of its inner nature, and as a result it will descend into easily satisfiable desires.

As to the classification of VINNANA, it was found that there are many different kinds. The first kind is composed of four levels: the sensuous realm, the form realm, the formless realm, and the supermundane realm. The second kind is composed of the location of living creatures. The third level is composed of the hierarchy of living creatures.

Concerning the function of the VINNANA, it was found that there are 14 different function stipulated in the Abidharma of the Tripitaka: function of relinking, of life-continuum, of apprehending, of seeing, etc.

From this study, it was found that the Vinayapitaka and the Suttantapitaka do not stress the literal meaning of VINNANA, and it also refers to the VINNANA that is able to relink the births, and the VINNANA that resides in all creatures. In the Abidharmapitaka, the word Citta is used as synonym for VINNANA for various purposes, s.a.: Patisandhi VINNANA, meaning Vipakacitta (resultant consciousness), or Vithivinnana, meaning the Citta that perceives consciousness via the 6 senses, composed of the following elements; apperception, apprehension, wholesomeness, unwholesomeness, etc. Although the terms Citta, and Mano, cannot substitute for VINNANA in all cases, yet in the case of the Abidhammapitaka, it can be used as a synonym.

Therefore, the term VINNANA as used in the Tripitaka in an absolute sense means the Citta of a living creature that changes, not permanent, or immortal, and can be misleading in making us believe that VINNANA is responsible for rebirth and is therefore immortal, similar to the concept of self of the idealist tradition in the west, and the Vedic philosophy.